

160

Jutustused
Türgi sõaplatsist 1877.

Wälja annud

J. Jung.

Esimene anne.

Wiljandis.

Trükitud J. Feldt'i juures wälja andja kuluga.

1877.

Gesföna.

Et zeitungid kül iga nädalis praegusest Türgi söa platstist sõnumid toowad, siis on need enamiste lühikesed telegrammid ehk üleüldised sõnumed, mis süia ja sinna mitmesse arusse laiali jääwad; sellepärast olen ma isiaralikuft sõnumikufi kogunud, mis söaplatstist nimelt lähemalt kirjutatakse. Need sõnumikud saawad niihästi Doonau äärest, kui ka Kaukaasia maalt täädusi tooma, mis Gesti keele zeitungidesse mitte ei mahu ära kirjutama.

Rõigile, kes meie suure isamaa käekäigust osa wõtawad, soowib hääd rahu ja terwist

alandlikult

Abias 15. Juuli 1877.

Wäljaandja.

1. Sõnumif.

Wene wäe üleminel üle Pruti jõe.

Üks zeitungi sõnumi saatja kirjutab Wene wäe üleminekust Pruti jõe üle nõnda:

Zassji linnast*) hommiku ja põhjahommiku pool langeb Moldau mäginie maa järsku ja äkitselt Pruti lageda poole maha. Kes sääl järju mäerinna pääl seisab, wõib filmaga mitu penifoormat üle tasase Pruti oru ära näha, kus weifsed metsakesed siin ja sääl haljendawad, ja kõwerdajad weejad laialiste, mehe kõrguse pilliroo ja kõrkja wäljadega waataja filmi puutuwad, kus metspardid ja sookanad rahuliste pesitawad, ja elajate karjad rammusa aasade pääl endid toidawad.

Nii mitu korda jäin mina oma endise jahisõitude pääl selle äkitselt filma ette astuwa pildi ette immeks pannes seisma, mis mulle igakord otse uus ette tuli. Kes oleks jeda weel mõne kuu eest mõtelda mõinud, et just nende kõrwaliste ja wagusa maakohtade sees nõnda pea ühe suure ja raske sõda hakatus pidi alustama? See tuli ka just nõnda ütelda, nagu üle öö! Kui kõiksugused waidlemised ja sul sõda enam ei aidanud, siis tuli Wene Keiser tuule tiiwul Pruti jõe kaldale, et ta 11 Aprillil suure Ungeni lagedal oma wäge pidi üle Pruti jõe saatma.

*) Zassji lin seisab Rumeenia maal õhtupool Pruti jõge, ühe Pruti jõe aru ääres, selle lähedal ka Ungeni lagedid on, kuna Riisfinewi lin säält mõne penifoorma lõunahommiku pool Dnjesteri jõe ääres seisab. W. a.

Res, nõnda kui mina — ütleb kirjasaatja — seda kõrget ja wägewat Meest neil tormisel wäe ülewaatamise päiwil on näinud, kuidas Tema mahawoolawa wihma al oma sõawägede ridade ees kõik läbi kõndis; kes nende 20,000 mehe imeliku tumedat hurraa hüüdmist kuulnud; kes Tema wäga tõsist nagu on tähele pannud, mis filma nähes Tema rasket ettewõtet ülesse tunnistas, kui Ta liigutatud häälega ühe lühikese kõne oma wäe ülematele pidas, — jellel ei wõi see filmapilt eluajal meelest kaduda, waid peab ikka elawalt meele jääma. Pärast wäe ülewaatamist sõitis Keiser oma wenna Suurwürsti Nikolai ja kõige ülema wäe kommandandi seltsis tõllaga sawise ja järsu Pruti jõe kaldale. Säält waatas Tema lühikese aja Moldawi maad ja seda silda, kelle üle weel sellisamal öösel Tema wäehulgad ühe täadmata tulewikule wastu pidiwad marssima.

Res aga 12 Aprillil öiete wara Pruti oru õhtupoolse serwa ääres seiswa mäe kalda pääl oleks seisnud, jellel ei oleks mitte mahti olnud, seda ilust kaugust tähele panna; sest lõunapoolt, kus raudtee tamm sügawal seiswa soo seest, nagu lõpmata suur wee mao keha läbi lõikab, oleks tema alalist tumedat tüminat kuulnud ja inimespannes kuulama jäänud. Säält wuras üks raudtee rong teise järele. Need oliwad küll kauba weo wagonid, mis lõpmata pikas ridades parajat sõitu masina järel jooksiwad, aga nende aukudest waatasiwad halli kuubedega soldatid hommikuse wilu õhu sisse wälja. Seespool aga pidiwad nad põrmandul istuma ehk ükssteise najale toetama, kuidas nad aga saiwad, sest et säält mitte istmeid sees ei olnud ja ruum kitsas oli; aga Wene walitsusel oli tarwis tötata, et tema soldatid enne Doonau ääre pidiwad jõudma, kui Türklastel meele tuli, seda ainust raudtee ühendust, Seereti jõe silda Barbodshi juures ära lõhkuda, kuhu nemad Doonau jõest oma

laewadega kergeste oleksiwad wõinud ligi pääseda. Selle eest oli juba enne salaja hoolt kantut ja Wene ohwitseride juhatuse al Rumeenia wäe poolest kantsid ja kraawid selle silla warjuks üles ehitatut, kus Rumeenia wägi ka walwamas oli. Ometi ei wõinud Rumeenia wäe pääle mitte õieti uskuda, sellepärast armati seda paremaks, niipea kui wõimalik, isi jääl kae pärast olla, ja sellepärast tümises raudtee sõit 12. Aprillil enne koitu nii aruldasel wiisil Bruti orus Ungeni juures.

Uga ka poolteist penikoormat edasi põhjapool, Jasfi ja Skuliani wahel maantee pääl liikus kõik, nagu sipelga pefas. SääL, kus muidu ainult rahulikud Rumeenia talunikud oma pika härge kaarikute wooriga maantee tolmü wäha liigutasiwad, ehk oma ratastega pudru sarnatsest porist läbi sõitfiwad, jääL nähti nüüd üks otsata must joru edasi liikumat; piigid läikfiwad hommiku päikese walgusel; hobuste kabja müdin ja hirnumine kostis kaugele; sõameeste kübarad hülgasiwad ja mõnikord tõi tuulehoog Wenelaste laulu ja trummi pörina meie kõrwu.

Nõnda läkfiwad oma teed edasi, kassakad, jalawägi, ulaanid, jälle jalawägi, moona koormad, laatsareti wanfred, püssirohu ja kuulide woorid j. n. e.

Kell pool wiis 12. Aprillil jõudis esimene sõamoor Jasfi linna. SääL oliwad kohtud ja raudtee walitsejad suure kimbatuse sees. Oma walitsuse poolest ei olnud neil kedagi täädust ega juhatust, kuidas nad neid wastu pidiwad wõtma ehk edasi saatma. Edasi saatmisega ehk oleks muidu kõige hõlpsam olnud, Wenelasi kõige sinna jõudnud raudtee rongiga kohe edasi tormata lasta, aga Ungenist kunni Jasfi on raudteed Wene mõedu järele, neli tolli laiema rööbete wahega ehitatut, kus kõik pidi ümber wahetatut saama. Mis nüüd pidi tegema? Jasfi raudtee walit-

seja oli sellel filmapilgul väga kimbus. Ajawiimata sai Bukaresti ja Wiini, riigi walitsuse kui ka raudtee ülemawalitsuse kätte telegrahwiga sõnumid saadetud. Riigi walitsuse wastus laskis kaua enese pääle oodata. Wenelased said juba rahutumaks ja hakasid pääle tungima. Wiidugi oli neil iga filmapilk väga kallid! Nemad nõudsid, et neid Rumeenia wäe sõidu taksi järele edasi pidi saadetama, keda aga säälne raudtee walitsus ilma riigivalitsuse loata Bukarestist mitte ei tahtnud lubada.

Sääl nähti ühe lühikese aja kõik ilma nõuuta olewat, sest et Wenelaste tulekut alles 16 Aprillil sinna oli oodatud, selle wähe ajal ministeeriumi käest läbimineku säädus, mis Wene walitsusega maha tehtud, ära pidi toodama ja parlamendi poolest sääduslikult kinnitada lastama. Wiimaks tuli telegrahwi sõnum Jasfi, et Wenelast pidi läbi sõita lubatama. Siin tahtis Wene wäe walitsus kellu seitsme ajal Bukaresti sõitjat reisijate rongi oma päralt wõtta, aga raudtee walitsus seisis selle wastu. Wiimaks sõitsid ommeti kolmsada wiiskümmend Wenelast ligi, aga täie sõidu hinna eest, nagu teisedki reisijad. Warfi sai aga jälle kõik korraks seätud ja Wene wägi saadeti ilma takistufeta edasi.

Jasfi linnas hakas nüüd sellest saadik elu ikka kirjumaks minema. Esimese kahe ilusa päewa järele tulid wäga wihmased ilmad. Moldawi maa jõed ja ojad tõusid kõrgelt üle kallaste. Pruti org kui ka Bachlui org, selle serwas Jasfi lin seisab, olid nagu suured järwed, ja kus woolaw wesi maantee ehk raudtee tammidesse puutus, sääl said need wäga ära rifutud. Warfi olid tammid, niihästi Wene, kui ka Keeminia raudtee pääl, kolmest neljast kohast läbi lõhutud ehk nõnda ära rifutud, et rasked kraami rongid enam edasi ei wõinud minna.

See äkiline sõidu takistus tegi mõndasugust segadust, mis läbi mõnigi naljakas lugu sündis, kellest ma ühe siin kõnelen.

Üks Wene kindral, lühike, ümmargune ja õige lahke näoga härra, istus Jasssi linnas raudtee hoomis ja pudel Bordoos viina ees, kuna tema rügementi wagonitesse säeti. Olgu, et see rõõmulik selts, kelle seas ta oli, ehk ka mõni muu asi, mis tema aega wiitis, aga kui meie wanal härral oma soldatid meele tuliwad ja järele waadata tahtis, mis nad pidiwad tegema, leidis ta immetspannes, et esimene rong, kellega ta ühes pidi sõitma, juba ära oli läinud. Siis oli pagan lahti, keda Wene wäe läbisaatja jaama ülem ainult selle finnitusega wõis waigistada, et tema rügemendi järgmine rong ühe tunni aja sees jälle saab läbi minema ja et kõik Pasdschani jaama pääl ühtekokku saawad. Sellewahel tuli aga telegramm selle täadusega, et see ära läinud soldatite rong suure waewa ja hädaga weest lõhutut tammi kohtadest üle saanud, ja edespidine sõit wõimata olla. Selle pääle tuli meie wana härrale uus hädaldamine ja mure; aga et ommeti midagi muud parata ei wõinud, trööstis ta ennast selle mõttega, et rutulise tammi paranduse läbi raudtee sõit warsti jälle korrale saab säetut. Ommeti oli see juhtumine teda targaks teinud ja umbusaldust tema sees äratanud. Ta säadis enese warsti kõige oma hobuste ja kraamiga walmis seiswa wagonisse, et ta mitte jälle ei peaks maha jääma. Oma kolmandama klassi wagonis — sest et muid ei olnud — magas, sõi ja suitsetas tema, ja kui ta raudtee jaama ees jalgteepääl kedagi tuttawat nägi, näitis ta temale käega ja kutsus teda puudulise Saksa ehk Prantsuse keelega, et ta trahteris pudeli joodawat Bordoos viina temaga ühes pidi jooma. Aga ka trahteris istus ta nõnda, et wagonid temal ikka filma al pidiwad seisma; kartus, et see rong jälle ilma temata ära

pidi minema, oli temal filmist lugeda. Dmmeti läks üks päew — juba kaks päewa mööda, ja wihma walas ilmaotsata maha. Wana härra nägu läks ikka kurwemaks, sest mure oma „poiste“ eest kaswas iga filmapilguga suuremaks: „mis nemad küll selle koera ilmaga peakiwad ilma minuta tegema, ehk kas nende eest ka tarwilikult peaks hoolt kantama!“ — kuuldi teda ühtepuhku kaebawat.

Sinna kommandant, ooberst P. pakkus temale raudtee jaama pääl oma kammert, kus ta oleks wõinud ennast niikaua ülespidada ja oma woodi ülesse lüüa, aga selle tarwis ei jõudnud meie kindrali maailma pääl ükski liigutada.

Wimaks tuli neljandamal päewal täädus, et tee ära parandatud oli. Selle õnneliku tääduse piduks sai weel pool tosinat Bordoo pudelisi tühjendatud ja ma ei mäleta mitte, iial rõõmsamat nägu näinud olewat, kui meie wana sõbra kindrali N. nägu, kui ta ära sõites wagoni aknast meid jumalaga jättis. Mure oma „poiste“ eest, pidi jo nüüd pea lõpetatud saama.

Rumeenia rahwas olivad esiti Wenelaste sissetuleku pärast mures. Sääl räägiti Kassakatest, Tšerkessidest, Tatarlastest, Turkomannidest ja teistest poolharimata rahwastest, kellest täada oli, et need sellest mitte palju lugu ei pidawat, mis sinu ehk minu oma on. Nüüd oleme meie neid näinud ja nimelt Kassakaid wäga palju, ja oleme ka neid tundma õppinud, et nemad hää jüdamega mehed on, kes kõigega tämulikult rahul on, mis neile antakse. Pääle seda on Wene wäe walitfufe poolt kange keeldus, et ükski, kes ei taha wõllasse tõmmatud saada, Rumeenlaste kanade lauta ega elajate karja ei tohi puutuda. Doni Kassakatel on nende mitmesuguste õiguste ja priiuste eest, mis neil juba mittu põlwe osaks on, see kohus, et nemad endid sõa tarwis isti peawad wälja ehitama, ja nõnda on

kõik hobused, riided ja sõariistad nende oma omandus, muud kui takkalaadimise püssid on neil Keisri poolest antud, seda nemad tõrmatut koti sees selgas kannavad. Summekspaneku väärt on see osamus, kuidas nemad oma nahaga ületõmmatut kübaraid teise kõrva pääl kufilas kannavad; pääle seda nende järsku lõigatud juuksed ja habeme noaga paljaks aetud kaelad, isimoodi mõegad nahk tupe sees, ilma nõöpideta mantled ja kange tekuti ja juhtnaha hais, — kõik see annab neile üht isiloomuliku nägu. Veel imelikumad kui need, on Urali Kassakad oma musta, pika karvadega mütsidega, kelle päalagi punasest kalemist on. Mütsi karvad ripuvad neil üle silme ja nina maha, et muud näha ei ole, kui mütsi äär ja habe.

Muu ratsavägi on kõik Euroopa viisi. Hobused on neil hääd ja nende riistad väga korralikud.

Jala vägi on natuke raskete koormatut. Nad kannavad telgid ja tellide waijad kõik selgas ja kuue korra söögi tarmis kuivatatut leiba pauna sees. Nende takkalaadimise püssid on Prantsuse viisi järele metall patronidega, ja ei ole mitte väga rasked. Kõik mehed on täis wõidu lootust, kuna ohwitserid seda sugugi ei salga, et sellel sõdakäigul omad suured raskused saavad olema. Mitmed neist tunnewad Türklasi juba Serbia sõast saadik ja ütlewad neid waprast mehed olemat.

Kõige selle sõawäe olek jäl wõera maa sees on väga wiisipäraline, et kusagil selle üle kaebdust ei tule, et keegi jäl pahandust oleks teinud. Kõik saab jäl puhta rahaga maksetut. Et aga soldatid mitte liiga napsi ei pea wõtma, on wäewalitsuse poolest käsk antud, et kõik kõrtsid õhtu kellu 9 ajal finni peawad olema.

Jassi raudtee jaama pääl tallitatakse lõpmata, nagu sipelga pesas. Dõd ja päewad wilistawad lokomotiivid

wõi auru masinad; sõõgi saal on enamiste Wene ohwitseridega täidetut, kes oma klaas theed ehk õlut joomad ja ka sõõwad. Selle wahel käiwad muu reisirijate woorid niisama korrapärast, kui ennegi. Raudrööpede pääl seisawad raskeste koormatut wagoni rongid püsirohu ja kuulide kaarikute, laatsareti wankerte, suurtükide ja wäga suurte tule pombidega. Hobused ja mehed saawad enamiste õõsel wagonitesse säetut.

Selle linna aswaltiga tehtud uulitsate pääl kestab üks lõpmata wankerte weeremine. Meie oleme päiwi näinud, kus tuhat, kunni tuhat kaksjada moona ja kraami wankert läbi läkswad, iga kake ehk nelja rattaga wankre ees kolm ehk neli hobust. See suur hobuste hull peawat Bulgaria maal suurtükide ja sõamoona wedamise tarwis pruugitama; nüüd aga wedasiwad nad kuwatatud leiba wäe tarwis. Pääle raudtee lähawad weel kiwitee pääl lõpmata pikad woorid Waslui poole. Jalawäel on käsk, päewas 40 ja hobusewäel 80 wersta ära käija.

Nii kaugele esimene sõnumif.

2.

Braila linnast ja jäält ümberkaudsest maast.

Doonau äärest Braila linnast kirjutatakse:

Doonau jõe käänu pääl, kus ta omast põhjapoolsest jooksjust hommikupoole pöörab, seisawad kolm kohta, keda selle sõa ajal wäga palju nimetatakse, ja need on Braila, Galatz ja Keeni. Waatame kõige esiti Braila linnast. See lin oli enne 300 aastase Tärklaste walitsuse al üks kange kindlus, sai aga pärast Walachia poole äraandmist aast. 1829 Wenelastest, Suurwürsti Michaeli käsu al,

ära lõhutut ja on sellest saadik üks lahke kauba lin. Praegu on ta Wene mäe poolest jälle kindlaks tehtut, kus mõlemad waenlikud sõawäed esimest korda üksteise külgi puutunud. Kõik erapooletud laewad on tema sadamast ära läinud ja juba 17 Aprillil esimesed suurtüki paugud wastastiku wahetatut.

Üks Wene kuulutus andis linna rahwale loa, oma liikumat warandust sõa õnnetuste eest ära wiia ja linnast, ehk õiete suurtüki lastmise kauguseni Doonau kaldast wälja minna, mis tarwis ta neile kolm päewa aega ja abi andis. Palju rikkamaid läksiwad säält ära wälja maale; Wiini linna on üks isiaralik raudtee rong raha paberite ja suuremate Rumeenia panga ametnikudega ära saadetut; vähäm jõukad kodanikud on oma liikuwa waranduse, naiste ja lastega, ja talunikud oma elajate ja wiljavarandusega kaugemale maa sisse põgenenud. Palju majasid saiwad kohe kasarmuteks ja laatsarettideks ümber muudetut; Wene ja Rumeenia soldatid täidawad uulitsed ja turud, kuna waesed Braila elukad, kui ka kõik, kes Doonau ääres aset pidasid, oma kraami koormate kõrwas peawad kõndima ja metsades ehk külades õhtult oma kehwa öömaja pidama, mis meile kõige esiti sõa raskust ja häda filma ette toob.

Wene kuulutused käsiwad igameest oma igapäewast tööd teha, töotawad kõik punkti pääl maksta, mis nemad iial nende käest peaksiwad wõtwa, ja lubawad ühe tüki raudteed üle Marazesti, Fokschani ja Buseo ehitada, mis armata 120 wersta pik saab olema, kuhu weel kuus suurt silda ehitada tulewad. Alalised wihma saod on wee nõnda suureks tõstnud, et jõed oma kallaste wahelt wälja on tõusnud ja niihästi maanteed kui ka raudtee tammid ära rikkunud, et Wene raudtee pataljoonil wäga palju tegemist oli, enne kui wanad teed, keda weft ära rikkunud, käimise tarwis jälle kõlbliku kõrwa sisse saiwad.

Braila, sellesama nimega maakonna pääl, seisab suure Walachia lageda maa ääres ja otse säääl kohas, kus Sereti jõgi Doonau jõkke jookseb, kes säääl kuueks aruks lahkuu ja kelle ühe aru sees Braila sadam seisab, kus väga palju wiljaga kaubeldakse. Linnas on ligi 20,000 inimest, kus sees maakonna walitsus ja üks terwise hoidmise Anstalt ehk asutus on. Iiäranis tähelepaneku wäärt on St. (püha) Michaeli kirik, keda Wenelased Suurwürsti Michaeli wõidu mälestuseks aast. 1829 sinna ehitanud. Need suured wilja magasinid saiwad lõhutut kindluse müüride kiwidest ülesse ehitatut. Wäljaspool linna seisab weel üks Wenelaste mälestuse märk, kus Suurwürst Michael selleaegse laagerduse ajal nagu imeteo läbi ühe Türgi granaati lõhkemise juures elusalt ära oli pääsnud. Suwe on säääl väga palam, talwe kange ja kõwa, aga ka kliima kaunis terwise rikkua ja palawiku sünnitaja.

Wäga palju on juba Sereti jõe raudtee sillast kõnel-
dud, keda Türglased oma hooletuse läbi Wenelaste kasuks lõhkumata olla jätnud, mis läbi Wenelased ilma aja wiit-
mata Braila, Bufaresti j. n. e. wõiswad minna. Nüüd on Wenelased aga Braila juure kanged patareid ehitanud ja kõigesuuremad suurtükid pääle säädnu, misga nad Türg-
lasti oma suurtükkidega jõe kaldalt kaugemale on sundinud põgenema. Wene patareid on juba siitpoolse kõrgema kalda pära-
st Türgi sõa laewadele, kelle päralt tänini Doonau jõgi oli, väga kardetawad.

Nõnda kuidas enne juba nimetatut, tõttasiwad Wene wäed koge teisel päewal pära-
st sõakuulutust Galazi ja Braila linna. Pääle Sereti jõe, mis Braila al Doonau jõkke jookseb, langeb ka Pruti jõgi ülemal pool Doonau sisse. Kõik see maa säääl ümberringi on üks mäda ja madal maa, kus wägem Doonau jõgi suure wee ajal üle Walachia poolse

madala, samise kalda üle ajab ja lageda maa mitme wersta laiuselt wee alla paneb. Sellel ajal on Rumeenia pool kalda ääres seiswad linnad, Kalarasch, Olteniza, Jurjewo j. t. alati kimpus, ja et seesugune häda iga aasta neid katsmas käib, seda tunnistawad juba need imelikud, kõrge postide otja ehitatud wahtide onnid, mis paju põesaste wahelt wälja paistawad.

Balju parem on aga Bulgaaria poolne kalda maa. Üksnes Dobrudscha maakond on paljas ja tühi, kus mitte puid pääl ei kaswa, waid aga penikoorma laiused rohu wäljad, kus pääl mõned Tataarlaste kolonistide kuhja sarnatsed elumajad seisawad. Silistria lin seisab jäl lageda maa pääl, kelle taga aga igal pool wõsaga kaetud haljad mäekingud wälja paistawad. Mere poole minnes lähäb jõe kallas ifka kõrgemaks, kelle pääl tuule westid ja Türklaste wahimajad seisawad, keda sagedaste kõige ilusamad rohilised rohuaiad ümberpiirawad. Nõndasama paistab ka Ruutschuki lin oma walge wirwendaja majade ridadega halja puude wahelt wälja, mis mööda mäe külge, kunni „Sary Bair“ tipuni ülesse weniwad, kus üks tugew ja kange kindlus on. Sellesama wiisiga seisab ka Swistowi lin oma lagunud kantši torniga ja Nikopoli lin oma katla sarnatse oruga Doonau kaldal. Widina lin seisab lageda ja palja koha pääl, on hoopis lagunud ja wäga kehwa järje sees. Doonau poolne külg on täis suurtükkide patareisid.

Schumla lin ei ole praeguse aja aru järele mitte üks kindel lin, waid aga sõariistade laagre koht. Ta on ümber ringi mulla wallide ja patareidega, kus suurtükkid pääl, ümberpiiratut, mis seda lahtist linna kaitsewad, mis nende ümberseiswa kõrguste päält wäga hästi wõib korda saata. Schumlast hommiku poole jõuab raudteed mööda Warna linna, esmalt läbi koleda oru ja pärast läbi madala mäda

maa. Mis Wara praegu, kui üks kindel lin, wäärt on, feda on kõif Blum Pascha, üks Preislane teinud, kes oma feltslastega, kui Grunewald, Strecker ja Malinowski Pascha wäga palju Türglaste lastmise riistu ja kindluse ehituse wärkisi on parandanud.

3.

Kuida üks Türgi soomuslaew suurtükkidega põlema lasti.

Türglastel on Musta mere pääl kaunis tugew auru laewade wägi, kus tema hommiku- ja põhjapoolse kalda pääl warjuta Wene linnadele kahju teeb, kuidas see Suchum Kalee linnakesele sündinud. Nõndasama tahtsiwad Türgi laewad Doonau jõe pääl Wenelastele wastu panna ja neid feelata, üle jõe minemast, kummi neile jelletarwis kahesugune feeldus ette tuli, nimelt rasked suurtükid kalda patareide pääl ja põrgumasinad wõi torpeedod Doonau jõe põhjas. Mõlematele on korda läinud, Türgi laewadele nõnda walu anda, et nemad enam Doonau jõkke Wenelasi tülitama ei tohi tulla.

Braila linnale, feda Türgi soomuslaewad kõige enam oma suurtükkidega oliwad waewanud, on Wenelastest tugew patareide rida ümber ehitatud. Et aga juba wana Kreeflane Homeer omal ajal ütelnud, et „raud mehe enese külgi tõmbawat,“ siis tundsiwad Türgi sõjalaewad, et Wene suurtükid neid ka eneste külgi tõmbasiwad, ja wahtisiwad neid sagedaste wiisipäraliku laugufelt. 29 Aprillil sõitsiwad jälle mitu monitoori ühe Doonau jõe aru sisse, feda Matschina kanaaliks kutsutakse, kus nemad edasi tagasi ujusiwad ja lõunapoolse linna külje pääle Wene patareidele, Nr. 1

ja 2 nõnda ligi tulivad, et Wenelased neid suurtükkidega lasta wõisid. Nummer 2 patareist nähise aga üksnes kanaali suud, kuna Nr. 1 päält otse kanaali sisse wõib waadata; mõlemate päält hakati kellu 2 ajal tuld andma. Nende laewade seast kõige suurem oli soomuslaew „Lutfi Dshelil“, (see on: maailma rööm) wiie suurtükkiga, kellega 24 naelastid kuulijä lasti, kus pääl kaptein Nekib Bey 200 mehega oli. Kuna see laew liigutamata paigal seisis, ilma ühte pauku wastu lastmata, taganes teine weiksem lastmise piirist wälja. Wenelased ei lastnud endid aga Türgi laewa mitalestu läbi mit

ots paistis lipuga weel weest wälja: see oli ühe äkilise lõhutuse läbi põhja waonud, kelle üle mitmet wiisi räägitakse ja arwatakse. Gjimese arwamise järel peawat faks Wene kuuli korraga sinna sisse löönud olema; esimene ühest takka laetawast wass suurükist, keda Nr. 1 patarei päält leitinant Samoilo olla sihtinud, ja teine sappeur-leitinant Romanowist juhitud, kellele mõlematele fellel päewal wõidu röömu pidud peeti. Üleüldse on seesinane nende wõit wäga palju wäärt, sest nõnda kuida see mees tunnistas, kes üksainu selle laewa täie hulgast ära pääsis, — et seesinane kõige kangem soomuslaew selletarwis säetut olnud, et ta Doonau jõge säält kohast Wenelastest pidand puhtaks tegema, kui ka kalda päälsed linnad, Keeni, Galatz ja Braila sääl juures tuhaks ja rujukts oleks pidand minema.

Sõa õnn oli aga seda ommeti teisipidi pöörnud: need linnad seisawad praegu alles, aga Lutfi Dshelil (maailma rööm) on isi rujukts läinud ja kõik mehed jõe põhja matnud, pääle ühe mehe, kes weel surma suust ära sai päästetut. Ehk kül pärast laewa lõhkemist Wene patareid wait jäiwad, jätswad mõlemad teised laewad omad õnnetumad feltslased ommetigi ilma abita maha. Et neid weel päästa, mis weel päästa wõis, saatis Brailas komandeerija kindral Salow, kes mitme teise ohwitseriga Nr. 2 patarei juures seda sõdimist päält oli waatanud, kolm paati neile õnnetumatele appi. Päästa ei olnud muidugi midagi enam, kui aga üks ainus, aga koledad inimeste narud täitsiwad mõlemaid Matschini kanaali kaldaid. Sisse langenum laewa masti otsast, mis pääl wee weel wälja paistis, sai wiimaks see maharippum punane lip maha tõmmatut ja ligi wõetut, mis kalbalt suure röömu õiskamisega teretati.

Türgi sõnume kuulutajad ei lausunud hakatuses sellest suurest õnnetusest midagi, mis nii järsku nende suurte mere-

wõidu kuulutuste wahel langes, kus nemad Suchum Kalee linnakese ära oliwad saanud põletada, kunni wiimaks selle monitoori hukatust ommeti nõnda pidiwad seletama, et see õnnetus üsna kogemata olla sündinud; Wene kuulide auu saab sääl üsna ära kustutatut ja nõnda kõnelbut, et üks tulewärgi tegija laewa pääl patronisi olla teinud, kus üks neist põlema läinud ja nõnda see õnnetus tulnud. See-finane ilus laew olla hilja aja eest alles 3,200,000 marga eest Inglismaal ehitatut, mis nüüd oma ülema Hafim Ben ja meestega tuulde oli läinud, ja see ainus mees, kes ära pääsnud, oli aga üks lootse (laewa tee tundja) olnud.

See lugu on waidlemata Türglaste laewasõidu julguse Doonau pääl ära rikkunud. Siiski oliwad need patareid ühed awalikud waenlased, keda näha ja hoop hoobi wastu lüüa mõis. Aga teise wastasega tõusis Doonau laewa waele üks kole, salaja ja ilma täadmata kinni hakkaja waenlane, kelle wastu keegi muu wari ei awita, kuid hoia neist ainult eemale. Kui hirmus tema häwituse jõud on, seda pidi lühikese aja järel pärast „Maailma röömu“ hukka-saamist üks teine Türgi soomuslaew Braila linna ees jälle tunda saama. See oli 14. Mail, kus kaks Wene ohwitseri, Dubassow ja Schestakow ühe Türgi soomuslaewa torpeedo-dega wastu täewast lasksiwad. Torpeedod on kuulsa Amee-rika aurulaewa leidja Robert Fultoni leidus, kes neid wäris-taja kala järele (kaja Torpedo L.) on nimetanud. Nende lõhkumise jõudu pruugitakse juba kahte wiisi, see on: pääle-minejad ja paigalseisjad torpeedod (offensiw und defensiw). Üks paigalseisja torpeedo on üks suur klaas pudel, mis lõhkumise ollustega, kui dinamiit, püssirohi j. n. e. on täi-detut, kelle läbi puuritut forgift üks klaas toru, mis weewli-happust täis on, nõnda on läbi pandut, et üks ots pudelist wäljas ja teine ots pudeli sees ühe klaasi sees seisab, mis

juhfru ja floorhappu kaaliga täidetut; kui nüüd väljaspoolt see klaas toru otsakene katki saab murtut, siis tilgub weewli-happus juhfru ja floorhappu kaali pääle, ja paneb nõnda selle põrgumasina põlema ja lõhkema. Harilikult pannakse see klaas pudel nõnda ühe puu kasti sisse, et see klaas toru-fene väljas seisab, mis laewa külgi puutumisega kergeste wõib katki murtut saada. Niisugused torpeedod saawad niisuguste kohtade pääle, kust laewad mööda peawad käima, ankrutega weepõhja kinni pandut, nõnda, et torpeedo iji ligi wee pinda seisab. Uuemal ajal, kus dinamiiti lõhkumise tarwis pruugitakse, ei ole need mitte kuigi suured; nemad on sylindri ehk toru wiisi, mis 25 tolli pikad ja alt otsast läbi mõeta 20 tolli laiad wõi jämedad on. Pääle jeda on kallaste ligi paigalseisjad torpeedod ka nõnda sisse säetut, et nemad kaldalt elektri wäe läbi wõiwad põlema pandut saada, kui waenlikud laewad sinna kohta tulewad.

Ka pääleminejad torpeedod on kahte seltsi. Üks selts lähäb iji oma liigutamise läbi sinna, kuhu teda tahetakse saata. Need on nagu kahe otsaga juhfru pääd, mis eest ja takka otsast terawad on, kelle sifimine laeng põlema ja lõhki lähäb, kui ta oma esimese otja kuhugi külgi tõukab. Muist tema sifimest ruumi on kokku litsutut õhuga ehk tihendatut sõehappusega täidetut, mis torpeedot ühe ümberjooksja krawi sarnatse ratta ja ühe weikse tüüri abiga sinna poole edasi ajab, kuhu tema oma eesmärgi pääle on juhitud. Võidakse, et niisugune sõehappusega täidetut torpeedo ligi neljatuhande sammu kaugusele ära jõudwat ujuda ja siis weel nii tugewaste laewa pihta tõugata, et ta iji lõhki lähäb ja laewa ära hukkab. Teine selts päälehakkamise torpeedosid on niisugused, et nemad natuke aega wõtawad, kui nende põlewad ollused juba üksteisega ühte on lastut, enne kui nad põlema ja lõhki lähäwad. Niisugused tor-

peedod peavad julge meeste läbi waenliku laewade külgi pandut saama, kuidas see Braila ees juba sündinud on.

4.

Kuuda teine Türgi soomuslaew torpeedodega ära häwitati.

Üks Saksamaa zeitungi sõnuni saatja, kes Braila linna ees oma filmaga näinud, kuidas Türgi monitoor torpeedodega ära lõhutut, kirjutab sellest nõnda:

Kui mina Braila linna jõudsin ja sääl, kui wõeras, kuhugi ennast pöördä ei täädnud, koputas keegi ilma nägemata selja takka mulle ölä pääle. Kui ma enese ümberpöörasin, seisis härra von Z., keda mina mõne aja eest Pariisis tundma olin õppinud ja temaga sagedaste sõbralikult ümberkäinud — äkitselt minu ees. Misjugune rõõm siin wõeras kohas! Seesama härra oli juba enne Kaukaasia ja Krimmi sõas wõidelnud, kellest ajast mitmed auumärgid tema rinda ehitasiwad, kuna tema aga selle wahel, kui liht mees ziwüilriides käis ja mitte kroonu teenistuses ei olnud. Nüüd aga, kus Wene Keiser jälle Türgide wastu sõtta läks, ei wõinud tema enam laisklema jääda, waid tõttas Peeterburki, kus tema jälle sellesama rügemendi sisse teenistusesse astus, kus tema 20 aasta eest oli teeninud. Tema rügement seisib praegu Brailas. Et meie aga maha woolawa wihma käes kaua oma elu juhtumisi üksteisele jutustada ei wõinud, siis kutsus ta ühe istwooschtschiku wõi sõidu mehe ja sõitsime tema korterisse, mis põhja pool linna otsas seisib.

Braila linna jõudes arwasin mina, et suurtüki müri-
nal siin kohas ialgi otsa ei pidand olema, aga nüüd olin

mina juba enam kui tunni aega oma sõbra kojas, ja olnud veel ühteainust pauku kuulnud. Härra v. Z. ütles, et sellestsaadik, kui Türgi monitoor Wene kuulidest ära lõhutut ja taewa alla läinud, Türklased oma pombide lastmise wiha hoopis järele jätnud, kuna nemad esimestel päewil Braila linna hoopis tuha ja rusu humnikuks tahtnud teha. See olla linna rahwale suureks õnneks, kes aga palju ehmatusi ja mõne müüri pihta saadut hoobiga ära pääsnud.

„Ma panen aga inimeks“ ütles härra von Z., „et meie mehed täna nii wait seisawad; muidu teretasiwad nemad ikka teiselt poolt naabrid — õige, täna peetakse ja ülema pääliku nime päewa, sellepärast on ta wiisist suurtüki meestele rahu annud, sest et Türgi poolt midagi karta ei ole.“

Seesinane pidu sai aga Braila kõige suuremas wõeraste majas, „Hotel St. Petersbourg“ peetut, kuhu ka meie sõitsime.

Pidumajas paukusiwad sampanja korgid; üks õnne ja terwise jook tuli teise järele, ja ohwitserid andsiwad, teineteise ümbert kinni hakates, üksteisele suud, mis lastus. Pidulaste ühenduseks mängis üks rügemendi muusiku koor ja wäljas säadsiwad osawad suurtüki mehed kirjuid latrid pidumaja ukse ümber. Kõige nende rõõmsa piduliste seas, kes sääl majas oliwad, nägin ma aga mittu noort ohwitseri, kelle näod wäga tõsised oliwad, kellest kaks sõaplatši ehitajate wõi säadjate (Ingenieurcorps) ja kaks suurtüki wäe uniformi kandsiwad. Minu tuttaw v. Z. oli nendega mõne sõna wahetanud ja ütles mulle kõrwa sisse: „Täna õõsi saab midagi sündima; mis see on, ei wõi ma teile mitte ütelda, aga teie saate midagi nägema.“

Et v. Z. sellel õõl wahi pääle pidi minema, tegi ta mind enne mõne ohwitseriga tuttawaks, kellega meie sääl

ühes istufime. Üks Rumeenia ohwitser tuli järsku meie jutu wahela ja need härrad hakasiwad Saksakeele kõnelema, wisist jeda arwates, et see keel minule tundmata pidi olema, sest et meie tänini Prantsuse keele olime kõnelemud. „Koh?“ küsis üks Wenelane, „olite teie jäl teine pool?“

„Kõige selle pärastlõunse poole päewa,“ wastas Rumeenlane, kes, kuida ma tema keelemurdest tundsin, Wiini linnas pidi studeerinud olema. „Mina läksin nagu liht tatli kaupleja oma puuwilja koormaga Matschina kantsi — ja mis weel kogemata juhtus! Üks madrus kutsus mind, et ma temaga kanaali käänu pääl ankrus seiswa laewa pääle peaks tulema, sest et selle kaptein suur tatlite sõber olewat, kes minu kauba wisist hästi ära saada ostma. Giti arwasin ma, et minu ettewõtte ülesse oli tulnud ja kartsin ennast lõksu minewat — aga lootus, waenliku seisukohta oma filmaga ära näha, wõitis kõik kahtlused ära. Mina läksin paadiga monitoori juure.“

„Tõeste?“ ütles Wenelane sinna wahela.

„Nii kui ma teile ütlen. Kaptein, üks jämeda kõhuga Gffendi, ostis minu tatlid ära ja wiskas minu kätte selle rahatüki —“ Rumeenlane tõmbas ühe hõbedase rahatüki taskust wälja — „ja kui mina temale tagasi anda tahtsin, lükkas ta peenikese raha tagasi, hakas aga mind selle eest läbi usutama. See oli näha, et tema mind mitte üheks spioniks ei pidanud, wistist aga üheks hullujaks, kes niisugusel ajal kõik kohad läbi käiwad, kelle käest küll mitte ikka töt, aga ommetigi ikka midagi täada saada wõib. See Gffendi kuulas isiäranis selle muusiku mängu ja piduliku liikumise järele, mis tema täna wara hommikust saadik laewa päält tähele on pannud. Mina kõnelesin kobe, et Bene laagris Urdahani jissewõtte üle röömustakse, kus sõdatitele õlut ja nappi, ja ohwitseridele sampanjat jõe

wiisi wälja walatakse, ja et enne õhtut kõik täieste joobnud saavad olema. Efferdi pööris enese ohwitseride poole, kes suure isuga kausi sees tatlid sõiwad ja ütles aigutades: „siis wõime meie täna ööse rahul magada; see ei saa meile mitte kahjuks olema.“ Tema näitas käega, ja seefama paat, kes mind laewale oli toonud, wiis mind jälle Matschini, kust ma harilikult tee pääl jälle seie poole kaldale tulin.“

„Olete teie siis selle monitoori seisuga kohta öiete hästi tähele pannud?“ küsis Wenelane.

„Ma wõin tema pimedas ülesse leida.“

„Hää küll,“ wastas teine ohwitser, „täna ööse peab see sündima; ma tahan jellepärast ülema päälkuga rääkida.“

Tema läks kindrali juure, kes ülemas laua otjas ühe suure lille kimbu ees istus. Tema kõneles mõned sõnad kindralile kõrwa sisse, mis pääle see wäga immestades ülesse waatas ja wiimaks pääga nikutades seda kinnitas. Selle wahel pöörasin mina ennast Saksakeelt kõneldes selle Rumeenia ohwitseri poole ja andsin temale täada, et mina seda praegu kuulbut juttu olen mõistnud, mis mina mitte salata ei taha. Rumeenlane ehmatas küll kauniste selle üle ära ja rääkis Wene ohwitseriga mõned rutulised sõnad. See aga taltjutas teda rahulise käe näitusega ja ütles, et see asi ükskord kindlaste ettewõtetut olla, siis ei olla sest ka lugu, kui üks enam ehk vähäm sest täab. Sellepääle kutjus tema mind koguni selle ettewõtte eesajutusil päält waatama, kui mul selle paha ilmaga selle tarwis lusti oleks. Nõnda läksime meie wälja, läbi wäikse linna, kurni jõe kaldale. Soldatite rööm nähti lõpmata olewat. Wene rahwa laulud kõlasiwad järgeste wäikse öö sisse, ja kui meie nende ligemale jõudsime, siis nähti neid ridade kaupa tantšiwat. Türglased teine pool Matschina kanaanil, kui ka

Matschina linnas, wõiswad armata, et nemad nüüd üsna rahul wõiswad olla. Ühes sõjalaagris, kus lusti pidu peetakse, ei wõiks mitte paha pääle mõtelbut saada. Doonau jõgi teeb Braila kohas ühe käänu ümber linna, ja seda käändu nimetatakse Matschina kanaaniks. Sissetuleku ja wäljamineku kohta sawad Wenelastest kanged patareid ehitatud; meie läksime selle patarei juure, mis pääl pool linna seisab. Mina ei wõinud mitte küllalt selle ehituse tugewust ja tarwiliku sissejäädet immeks panna, mis nullast sinna warjuks ülesse oli tehtut. Iga suurtük, kes oma hirmsa raud suuga uudisehimulikult säält wälja wahib, on nii juure onni sisse kinni kaetut, et suurtüki mehed jääd sees lahedaiste ja julgeste wõiwad tallitada; patarei taga seisab kauris ruumikas palkidest maja, mis sõameestele patareiga ühes warjuks ja kantsiks on. Ühest ohwitseride kambrist, mis selle warju maja sees oli, astus üks unterohwitser wälja; ülemohwitser rääkis temaga Wenekiele, mispääle see mees sisse tagasi pööras ja warsti 12 suurtüki mehega tagasi tuli. Neli nendest kandiswad, ikka kaks haamal, toobriji, kelle sees imelikud plekist riistad oliwad. Sõna lausumata läks see weike jelts Doonau poole alla.

„Ma pean teile ütlemä,“ ütles üks Ingenieur-ohwitser, „et see asi wäga kardetaw on. Mis teie nende toobride sees näete, on torpeedod. Meie tahame neid ühe nende monitooride alla wiia, kes jääd taga kõrkjates seisawad. Kui mehed laewa lael õigel ajal äratatut saawad, siis on aga kahest ainsast paugust küllalt, meid wee põhja lasta. Ka, kui see tulewärf wäga wara lahti peaks minema, siis wõiksimine Türklastega ühesuguse sauna saada.“

„Aga kuidä saate teie sinna?“ küsijin mina.

Meie olime wee kaldale jõudnud. Wee pinnal kiikiswad kaks wäga weikest, kenat aurupaati, mis nii weikesed

olivad, et need ühe rohuaea tiigi pääl oleksivad wõinud ujuda, kellel nii peenikesed auru torud olivad, nagu hääd heeringa soolikad. Mõlematest torudest toskas aaur wälja. Sõna lausumata astusiwad ohwitserid ja mehed ühepalju kumbagi paadi sisse.

„Kas teie mõistate üksi tagasi minna?“ — küsis minu tuttaw ohwitser minu käest. „Kui mitte, siis oodake, kunni meie tagasi tuleme, mis lootuse järel mitte kaua kestma ei saa!“

Mina nägin weel, kuidas torpeedod toobrist wälja saiwad tõstetut, kuhu hirmus ettevaatlikult üks pik traat sisse sai säetut. Sellepääle kuuldi tasest wee sobisemist, aga see õõ oli nii kotpime, et 20 sammu pääle neid sõiduriistu mitte enam näha ei wõinud. Wihma ei sadanud mitte enam nõnda kangeste, aga õhk oli ikka wäga kare ja märg. Mina seisin arwata 10 minutit kaldal, kui kuu äkitselt pilwe wahelt wälja paistis, sest et kalender otse täie kuu taewas ütles olewat. Kuu walguse joon näitis mulle selgeste saare kõrge kõrkjate tagant jeda koledat raudset wee elajat „monitoori“. Ta oli nagu üks hirmus suur hunnik, nagu mõni wee sisse langenuid maja keha, kellel raud korts-ten üle lainete wälja paistab. Waike rahu oli selle koleda looma ümber.

Et kõik nii wagu si oli, näitis mul eht Dürgi hoole- tus olewat. Selle wee kindluse keha tõusis ikka selgemalt nähtawale, aga neid mõlemaid paatisi ei näinud ma kusa- gilt. Minus märk, kellest nende jäälolekut arwata mõis, oli üks nõder auru wirwe, mis kõrkjate seest ülesse tõusis. Warsi kuulsin ma jälle wee sobinat ja nägin, kuidas üks neist paatidest õige rutuste monitoori juure tõttas ja selle raudse külje juure seisma jäi. Sellepääle läks kuu jälle pilwe alla, et ma midagi enam näha ei wõinud, muud kui

inimese hääl oli kuulda, mis tuul mulle kõrvu tõi; ommeti oleks see nagu selle Rumeenia ohvitseri hääl olnud, kes nendega ühes oli läinud.

Äkitselt kähvatas üks püssi pauf ja sellepäale veel teine. Teise paugu tuli näitis mull, nagu läbi une, kuidas üks Türgi wahi soldat monitoori lae silla pääl seistes sõhtis. Nüüd praksjatas jälle Rumeenia poolt kaldalt. Wiie minuti järel kuulsin ma jälle rataste sobinat wee sees, ja see teine auru paat tuli kaldasse ja jäi seisma. Ühe ohwitseri käes oli aga selle traadi ots, keda ma enne torpeedo külgi nägin kinnitatawat.

„Koh?“ hüüdsin mina.

„Kõik on hästi korda läinud,“ vastas üks ohwitser. „Meie tulime takka ja teised eest laewa nina alla, nõnda et meid ükski ei määrganud, ja meie tuuker“ (Taucher) — ta näitis ühe märja suurtüki mehe pääle — „pani selle asja õige koha pääle. Türglased peawad sääl laewa pääl nagu mätaskarud magama, ja neil ei olnud ka mitte enam kui üksainus ööwaht laewa lael. Seesama oli see, kes teise paadi wastu oma Türgikeele „kes sääl on?“ hüüdis. Meie Rumeenlane, kes wäga hästi Türgikeelt räägib, tegi ennast nagu selle laewa joobnuks ohwitseriks, kes natuke hilja Matschinist tagasi tulla ja palus seda muselmani, et ta tema pärast mitte lärmi tegema ei hakaks. Kui aga see aurupaat jälle eemale minema hakkas, lastis Türglane muidugi püsiuga sinna pihta, aga see oli juba hilja. Siin on ka need teised.

Ja tõeste oli ka see teine paat kõige oma meestega sääl. Sääl joowiti wastastiku üksteisele õnne; nüüd hakkas aga jälle tugewaste sadama. „Kas on õige aeg?“ küsis see ohwitser, kes traati omas käes pidas. Ingenieur wastas pää nitutusega. Nüüd hiilgas korra pimeduse sees,

nagu oleks keegi pimedas toas kiviaga tuld löönud. „Taganege! taganege!“ hüüti veel kord ja kõik ruttasivad weikse kingu otja, kus patarei seisis. Selle korraga sündis üks pauk, mis nii hirmus ja pörutaja oli, et mull sellest praegu veel kõrwad uluwad. Selle paugu järel tuli üks pragin, mis armata wiis minutit kestis, peaaegu, nagu oleks ühe poole tofina mitrailleusedega lastut. Selle pragina järele tuli veel üks pauk ja selle järel veel üks tugewam — siis oli kõik waga. Patarei päält nägime meie aga wee pinna laialt ümberingi punase olewat; oli see tulest wõi werest, on raske ütelda. Aga see oli üks kole puna, kuhu wihma tilgad, nagu sulat raswa sisse aukusi tehes, maha kukkusiwad. Selle punase wee pinna pääl ujusiwad veel mõned rusud, aga nad wajasiwad kõik, nagu magneti wäe läbi tõmmatut, siina sama paika jõe põhja.

See monitoor oli, dinamiitiga täidetut torpeedode hirmsa lõhkumise jõuu läbi, nõnda narudeks kistut, nagu mõni pahandaja kiri mõne wihase mehe käes. Et need suured rusud selle laewa raskest raud plangid ja tükid olid, on kergeste mõista, aga need weiksed, kirjud tükid, mis mõne aja pääl wee ujusiwad? Kui mitmeks tuhandeks tükiks wõisiwad kül need 80 laewa wäe meest purustatut olla, kes sügawas unes magasiwad, kui torpeedod laewa lõhkusiwad! Üks ohwitser kahetjes nende eest üteldes: „Waesed inimesed — aga sõda!“

Pidu majas olid wõerad juba wähenenud. Wäga wäha neist täadsiwad, mis plaan sellel öösel ette oli wõetut; aga kui nad söögi saalis seda hirmsat pauku kuulsiwad, anti neile täada, mis oli sündinud, mis pääle uueste klaasisi kofku löödi ja wastastiku õnne soowiti. Ka Braila kodanikud olid kõik woodist wälja karanud ja turu pääle jooksnud, kui see pörutus oli sündinud. Aga kui nad jäänud

kuulsiwad, et üks nende kuusajatest, kes neile lõpmata hirmu teinud, jälle juudale oli saadetud, rõõmustasiwad nad endid ülewäga.

Nõnda räägib üks Saksamaa zeitungi sõnumi saatja; aga üks Wenelane, kes isi säääl paadi pääl ühes olnud, räägib sellest lõhkumiseft järgmisel wiisil:

„Dösel wasta 14. Mai kuu päewa sadas tubliste wihma ja oli paksu udune. Meie löime kõik wagaselt risti ette ja hakasime siis läbi paksu ja sawise pori tutwa tee pääl Doonau kaldale minema. Seda ei wõi mitte ütelda, et meie kõik rõõmsa meelega olime. See ei olnud ka mitte üks paha meel, waid üks siimine litsumine, mis hirmu ja kartust inimese sees suretab ja teda järele jätmata seda tegema sunnib, mis ta on ette wõtnud. — Meie weiksed aurupaadid liigutasiwad endid tofsu wälja puhudes Doonau lainete pääl, kuna tuul meile wihma piiskasti kibedaste wastu filmi puhus. Ülemad läksiwad sõnalausumata oma paiga pääle ja jäiwad sinna liigutamata seisma, nagu kinni naelatud. Meie jagasime endid tähendatud paatide sisse. Dubassow kommandeeris: „edasi!“ ja meie paadid hakasiwad jõe poole liikuma. Meie kõik istusime sõnalausumata paigal ja kõik oli wäga wagusi. Üksnes paadi pihta tõukajad lained tegiwad natuke sobinat, keda põhja tuul mõnikord kängemalt liikuma pani.

Paat „Besarewitsch“ hakkas ennaft pahemale poole pöörama ja sõitis ühe kitsa jõe aru sisse, mis ühe saare wahelt läbi käib. Siin kattis meid niisugune paks pimedus, et meie ka neid suuri ja paksu lehtedega täidetut puud näha ei wõinud, mis meie ligidal mõlemil pool kaldal kaswasiwad. Ma ei tää küll mitte miisparast, aga siin oli meil üsna kole ja meie meeled läksiwad wäga raskeks. Pimedus, tee kitsus, hana waiikus ja täadmata lugu, mis ees saab

olema, rõhujawad nagu tina meie hinge pääle; üksnes meie kindel ettemõetut nõuu wõitis kõik hirmutused ära. Gemal wirwendasiwad Matsch:na kanaali walged laine tipud; Zesfawewitsch sõitis sinna sisse, andis täit auru ja lendas kui nool edasi.

Meie ees hommiku pool taewa serwas hafas juba koidu piire wirwendama ja üks wali, külm ja niiske tuul puhus meile vastu, nõnda et kontidesse mõjus. Doonau pinnal seisus üks raske ja paks udu kord, kelle üle koidu walguse wirwendusel kolme suure Türgi soomuslaewa kehad weel koledamal kombel wälja paistiswad. See oli hoopis kole ja pime, nagu mõni hirmus unenäo kuju. Doonau weiksed lained jõudiswad neid aga wäga pisut kiigutada, kellest waewalt wõis arvata, et need ühed liikuwad kehad oliwad; muidu paistiswad nemad, nagu liikumata wee kindluste müürid olewat. Nende pääl ei olnud inimesi ega ka tuld näha, muud kui aga kõrged mastid ja jämedad korfnad; nende raud tornidest wahtiswad surmajad suurükid lahtise juuga meie pisukeste laewade pääle. Seesama filmapilk pidi otsuse tooma. Aga meie Zesfawewitsch ei jäänud seisima ega tema kommandeerija Dubassow hafanud warijema. Tüüri juures seistes laskis ta enam auru anda ja lendas kui wälk, kõige suurema Türgi monitoori pääle, kes kahe teise ees ankrus seisis.

See oli wäärt, Dubassowi ja tema käsuanmist, kui ka major Murscheskot sellel ajal näha. Nende näo pääl seisus üks iseäralik waljus, tõsidus ja kindlus, ja kõige oma keha seisju poolest seisiswad nad liikumata wafka. Kõikide filmad waatasiswad selle wägewa ahwardama waenlase pääle, kõikidel tahtis hing kinni jääda, kõik oliwad nagu kiwiks läinud, et nad aga kindlaste selle hirmsa otsale vastu wõiswad minna. Mõned sammud meie taga lendas teine paat

„Ksenia“ täie auruga meie järel. Schestakow näis nagu kartwat, et ta omast esimesest seltsimehest peaks maha jääma. Liikumata wagusi juhtis see leitinant oma paati nõnda edasi, nagu oleks ta Neewa jõe pääl munserdanud. Ta waatis kord monitoori, kord Zesarewitschi pääle ja ootas kindla rahuga, mis pidi tulema.

Need torpeedod, kellega meie julged meremehed selle wägewa waenlasele surma tegiwad, on suured raud torud, mis dinamiitiga on täidetud. Selle toru eest ots on teraw, selle otša üks pistong pannakse. See toru kinnitatakse siis ühe pika lati otša. Üks madrus seisab selle latiga paadi nina pääl, ja kui paat wõera laewa ligi jõuab, siis tõukab madrus selle torpedo lati abiga wastu laewa külge, kes siis filmapilk põlema ja lõhki lähäb. Dinamiitil on üks niisugune isäralik omadus, et tema aga üksnes edasipidi ja kabele poole kõrwa lõhub, aga mitte tagasi ei löö; sellepärast saab suur laew lõhutud, ilma paadile wiga tegemata.

„Torpedo!“ hüüdis Dubassow walju ja kindla häällega, kui Zesarewitsch soomuslaewa ligi lendis. Türgi laewa päält kuuldi wahi soldati hüüdmist. „Siisim adam“, wastas Dubassow wagusalt. Waht ei pidand meid siiski oma rahwaks, mis pääle laewa pääl suur segadus tõusis. Wisjist laeti laewa pääl tulise ruttuga kõige lähemat kanooni, kellegi meid wastu pidi wõetama.

Meie lendajime täie auruga monitoori alla ja olime kõik tuimad ja kõwad nagu puust, selle hirmsa ootuse al, mis tulemas oli. Paadimees pidas torpedo walmis. Tuli wälkus laewa pääl kanooni juures. Meie pidajime hinge kinni. Waga, — suurtük ei läinud lahti. Zuba paistis teine tuli, — ja jälle suurtük waletas. Meie sõitjime monitoori külje alla, kus paadimees torpedo monitoori

tagumise külje pihta tõukas. Sellepääle tuli hirmus rafsumine, hele Bengali tulepaistus ja suits. Meie olime üsna uimastatud. Üksnes Dubassowi wali hääl oli kuulda, kes auru „tagasipidi“ käskis lasta. Sellepääle tuli hirmus suurtükkide ja pombide mürin ja püssi lastmise kärin.

Mis hiljemalt tuli, ei wõi ülesse kirjutada. See oli üks otfata pragin ja üleüldine segadus. Põhjatunud suured tulepommid kukkusiwad meie paadi ligidale wette, kes sisse langedes määratumad weesambad ülesse löiwad. Meie nägime, et monitoor tagapoolt küll kauniste sügawamale oli langenud, aga mitte hoopis sisse ei wajunud. Dmmeti ei maganud meie seltsimees Schestakow mitte, waid lendis hirmsa suurtüki mürina al, kui lind, monitoori alla ja andis ettepoole teise paugu. Uueste tõusis hirmus mürin ja prafsumine, ja kole monitoori patareide suurtükkide mõiramine; aga see oli ta wiinne hinge heitmise kisa. Ta wajus pikamisi wee alla, ja kui ta täieste põhja oli läinud, wõtsiwad meie mehed ta lippu masti otfast, selle koleda ja julge töö mälestuseks, ligi. Inimesed kargasiwad hulga kaupa langewa laewa päält wette; eemal seisjad Türgi monitoorid lastsiwad appujate päästmiseks paadid maha, aga ei jätnud mitte järele, meie paatisi suurtükkide ja püssidega lastmast.

See on tähelepaneku wäärt, et kõige selle wõitlemise aja, ehk öiete minutite sees meie paatide pääl, pääle kommandu sõnade, mitte ühte ainust sõna ei räägitut. Kui aga monitoor juba põhja wajunud ja lip masti otfast ära wõetut oli, siis ei wõinud Wene mehed oma südant enam pidada, waid kõikide paatide päält kõlas ühest suust wägew hurraa! õiskamine.

Türgi monitoorid oliwad Matschina kanaalis ühe puudega kaswanud saare taha, mis seda kanaali päris Doontau

jõest lahutab, warjule läinud ja seisivad sääl ankrus. Selle saare läbi käib aga üks öiete kitsas jõe aruke, mis päris Doonaut ja Matschina kanaali ühendab. Sedasama jõe aru olivad meie meremehed pruukinud, kust nad ilma märkamata ja salaja waenlaste kaela wõisivad minna.

5.

Kuida weel teisi Türgi laewu püütakse häwitada.

Nende kase julge mehe, Dubassowi ja Schestakowi kuulsus riisub weel mõnel niisama julgel ja auuahnel ohwitseril une, ja mõnigi Wene pää murrab ennast, kuidas ta mõne waenliku Türgi laewa ära wõib purustada. Üks Wene merewäe ohwitser, kelle läbi juba Dubassow ja Schestakow enne selle mõtte päale olivad tulnud, tahtnud järgmisel wiisil teistele, kes tema ette jõudnud, järele saada ja George ordu risti enesele teenida. Endistel olnud üks tõukamise, ja teine elektri wäega süüdataw torpeedo; tema tahtnud nüüd ka tõukamise torpeedoga platsi minna. Ta pannud enesele ujumise ülifonna ümber, wõtnud torpeedo pika latiga kätte ja tahtnud ujudes monitoori ligi minna ja torpeedot laewa külgi wiisata. Smetuseks keelas aga wee woolus teda laewa ligi saamast, nõnda et tema katsed kõik tühja jäiwad, kunni wee woolus teda finni wõttis ja koguni kunni Galaxi wiis, kus ta hoopis nõrkend, maale wälja ronis. Teistel ohwitseridel oli tõukamise torpeedode katse korda läinud, kuna elektri torpeedo waletas. Teiste seltsimeeste korda läinud katse ei anna tale ööd ega päewa rahu, waid ta mõtleb ühtepuhku, kuidas ta monitooridele ligi wõiks saada. Tema minna üksipäini oma elu päale

wälja, nagu ta isi seda ütleb, kuna teistel 39 meest, kes nendega ligi oliwad, ka ühes oleks hukka mõinud saada.

Rõnda on veel palju teisi ohwitseriisi, kes wägise Türgi monitooride naha kallale on tükkinud. Dösel 28/29 Mai pääle läksiwad Odesstast kaks aurulaewa „Konstantin“ ja „Wladimir“, esimese kommandeerija leitinant Makarow ja teisel kaptein-leitinant Jurjew, — ja kuus torpedo paati, kelle kommandeerijad Puschtschin, Koshdestwenski, Szarennyi, Pissarewski, Wischnewecki ja Nelson-Hirst oliwad olnud. Need paadid wõiwad aga 20 tunni aja pääle süsi ligi wõtta ja sellepärast ei wõi nemad isi mitte kaugema tee pääle minna, miksparast auru laewad Konstantin ja Wladimir neid oma taga järel wedasiwad.

Kesköö ajal puutusiwad Suulina suus Musta mere rannas seiswad Türgi laewad meie mere meeste silma, kuhu nad wagusi nii ligi sõudsiwad, kui wõimalik. Siin saiwad weiksed paadid, nagu linnukesed lahti lastut. Puschtschinil ja Koshdestwenskil oli õnneks läinud, oma torpedodega neile diete lähidale jõuda ja lõhki lasta, aga Türlased oliwad, kuidas näha, kõrwad kikki ajanud. Nende laewade pääl kihutati diete aegsaste kõik mehed ülesse ja meie paadid pidiwad kange tule al ligemale püüdma. Dmneti on need weikesed paadid püssi ja kartätschi kuulide wastu warjatut, sest et neil poole tolli paksusest terase plaadist wari pääl on.

See õpetus, mis Türlased Doonau pääl saanud, ei ole mitte ilma asjata olnud: nemad ei seisa mitte enam ankrus, waid alati walmis aurus. Riipea, kui paadid nende ligi lendasiwad, sõitsiwad nemad kohe mitmel poole laiali. Sellepääle hakas üks laew Koshdestwenski paati taga ajama, laskis kolm pauku tema pääle ja pööras siis lõuna poole tagasi; teine soomuslaew sõitis Suulina sisse

ja kolmas aurulaew läks Jedoniisi saare tahta. Sellest on armata, et need mõlemad laewad, kes mitte paatisi taga ajama ei läinud, wissist Buschtschini ja Koshdestwenski torpeedodest wiga oliwad saanud, ja kui nad mitte ühe korraga põhja ei wajunud, kui Doonau monitoorid, siis on see sellest tulnud, et neil suurem õhu ruum ja selle läbi suurem ujumise jõud on, nagu igal suurel laewal. See on aga ka wõimalik, et meie meeste torpeedod piiri puu pihhta lõhki on läinud, kellega need soomuslaewad endid ümber oliwad piiranud. Need piiri puud on mitmekordsed jämedad palgid, mis raud ahelate ja rõngastega ühte pandut ja eemalt laewa ümberringi tõmmatud on. Need piiri puud wõiwad nii sügawasse lastut saada, kui tahetakse, ja torpeedode wastu jäetakse neid kolm jalga wee pinna alla seisma. Nr. 2 paadi põhja litsumise krammidest ja teisest wigadest on wissist armata, et neil Türgi soomuslaewadel seeford mitte üksi piiri puudest üks krinoliin, waid koguni üks wõrk ümber on olnud. Lati otjas pruugitawad torpeedod, keda paadid ligi weawad, seisawad niisama kolm jalga wee pinna al, et nad waenliku sõiduriista alt wee wõiwad puutuda, kus raud soomused seda mitte enam ei warja. Siis on ka mõista, et meie meeste torpeedod endid piiri puu wastu pidiwad tõukama, ja kui ta säääl lõhki läks, siis lõhkus ta küll selle palgi, ilma laewale midagi wiga tegemata.

Meie paadid peawad, kuidas näha, üle piiri puu roninud olema. Üleüldse on aga wissist üksnes Buschtschin, Koshdestwenski ja Szarenny Türgi monitoorisi oma torpeedodega taga kiusanud. Wiimsel ei ole, nõnda kui ka Batumi ees Armeenia rannas, mitte korda läinud, oma torpeedot põlema lasta.

Batumi juures sõitis Szarenni Türgi aurulaewa

külje alla ja wahisoldati küsimise pääle „Kim dyr?“ (Kes säääl on?) anti paadist aga üks hääl wastuseks, sest et nende hulgas ükski Türgi keelt ei mõistnud. Szarenni lastkis laewa rinna alla ühe torpeedo sisse ja sõitis isti teine poolt ümber laewa taha, kust ta elektri tulega torpeedot põlema tahtis panna. Elektri wäe woolus jäi aga takistama; selle wahel märkas wahisoldat, et laewa nina al üks must tüf ujus, ja hüüdis uueste paadi meeste poole oma „Kim dyr?“ „Dota wähä!“ hüüdis paadi masina kütja puhta Wenekeele pääl, „warji saad ja kohwi asemel foolast mere wet neelata!“ Kui Türklane neid Wene sõnu kuulis, lastkis ta filmapilk püssi lahti, mis pääle warji kuulide rahe sadu paadi pihta sadama hakas. Türgi aurulaew pööris ja käänis ennast ja andis tagasiwidi auru, kus juures torpeedo traadid, kelle otsjad paadi pääl kinni oliwad, Türgi laewa rattasse puutusiwad ja endid nõnda ümber ratta wölwi kerima hakasiwad. Järelejäämata õnnetust ettenähes, käs kis Szarenni need traadid läbi rajuda. Seda on tähendada, et need traadid, kellega paadi päält elektri tuld torpeedo sisse jaadetakse, nagu mõni mitme aruline kõis kofku on keeratut, ja ka paadi pard puust on. Iga kirwe ehk mõega hoop, mis kellegil just käes oli, löi traatkõie küll sügawamasse puu sisse ja lõi kas aga waewalt kaks ehk kolm traati katti, kuna see pagana laewa ratas paati ifka ligemale kruwis ja kuulid ülewelt, nagu rahe pilwest maha langesiwad. Wiimaks käs kis Szarenni seda kõige kange mat auru jõudu anda, see kiskus ühenduse traadid, mis weel terwed oliwad, katti ja pääsis nõnda ära. Säääl sündis aga jälle uus õnnetus: need paadi külgi rippuma jää nud torpeedo ühenduse traatide otsjad kerisiwad endid jälle masina al kruwi wölwi ümber. Säääl pidi ennast uueste waewama ja waenlaste kuulide al wölwi lahti päästma.

Just niisama sugune lugu sündis weel teine kord. Saatmise traat keris enese jälle torpeedo fiseelastmise juures oma paadi kruwi kaela ümber. Paat „Tshesma“ pidi Türgi soomuslaewade suurükide tule al paigal seisma ja oma kruwi tuukri läbi lahti päästa lastma.

Paadi „Kawarini“ auru katel sai ära rikutut ja pääle seda juhtus ta weel, kui Türgi laewadest eemale sõudis, kalapüügi wõrkude sisse, kus stööri kala püügi tarwis suured raud haagid pinewile tõmmatut kõite külgi on finnitatut. Need haagid kiskujiwad endid nii kõwaste selle paadi külgede ümber finni, et kawa kalameeste abiga tööd pidi tegema, enne kui sellest aruldasest wõrgust lahti pääsis.

Meie auru laew „Konstantin“ jäi kõige selle aja Türgi laewade lähidale, kus ta tarwilisel filmapilgul meie paatidele abiks wõis olla. Kellu 8 ajal läks ta Dtschakowi maanina kohta ja jäi sinna seisma, kuhu ka kõik paadid endid kogusiwad, kus aga Nr. 1 puudus. Sellest ajast jaadik ei ole leitinant Buschtschinist midagi kuulda olnud. Mõned arwawad, et ta Suulina ära on pääsnud, teised usuwad aga, et ta enese püsifirohuga ülesse on lastnud. See teine katse ei ole aga meie mere meestele mitte ilma kasuta jäänud; nüüd on laewa kruwide ümber raud loogad warjuks pandut, et mitte torpeedo traadid ega ka muud asjad endid kruwi ümber ei wõi kerida ega temasse puutuda. Nõnda on ka elektri masinate eest hoolt kantut, et paremine tuld annawad ja torpeedo süütuse juures mitte ei waleta.

Hiljemad sõnumed kuulutawad, et Buschtschin oma paadiga ühe Türgi laewa piiri puu selga jooksnud ja puruks läinud. Türklased olla need uppujad oma laewade pääle wangi wõtnud. Türgi laewa ülem Hobart Pascha (üks Inglise) olla 3. Juunil üle Wiini linna Buschtschini öele

telegrammi saatnud: „Lieutenant Puschtschine est ici prisonnier, il est bonne santé et il est bien traité.“ (Leitnant Puschtschin on siin wangis, tema on hää koha pääl ja saab hästi üles peetud.) Rõndasama saatnud Puschtschin ka isi oma õele telegrahmi sõnume: „Mina juhtusin sadama piiri puu selga. Paat läks puruks. Mina ja minu mehed tõmmati weest wälja. Gile olen ma sulle kirjutanud.“ — Esimene telegramm sai kohe merewäe ministriile tääda antut, kes seda omalt poolt jälle majesteti Keisri härrale kuulutanud ja ka Konstantinoopoli Saksa riigi saadikule, prints Reuss, kes jääb ka Wene alamate kaitseja on, tääda annud.

8. Juunil läks üks Türgi aurulaew Kustschukist wälja ja hakas meie weikse paadi pääle tuld andma. Kaptein Nowikow käskis leitinant Skrydlowi, Suurwürsti Muujärje pärija auru paadi „Schutkaga“ Türgi aurulaewale pääle minna. Kellu 8 hommiku läks „Schutka“ ära ja kihutas täie joofuga kange fuurtükide ja püsfide tule al kaldast nina mastiga aurulaewa külle fisse. Torpeedo, mis meie laewa nina mastiga waenliku laewa külje alla wiidi, ei läinud mitte lahti, sest et kuulid elektri masina ühenduse traadid katki oliwad kiskunud. Skrydlow pidi tagasi minema, isiaranis sellepärast, et tema paadil ees otsas auk sees oli, kust wet ühtepuhku wälja pidi pumbatama. Ta laskis suure ringi allapoole jõge ja tuli wiimaks meie teiste laewade juure tagasi. Leitinant Skrydlow sai mõlemist jalust haawatut, aga ommetigi juhatas ta oma laewa, kunni otsani. Rõndasama oli ka kunstnik Wereschtschagin, kes priitahlikult jääb laewa pääl oli, kergeste haawatut. Muud kahju ei olnud meil mitte.

19. Juunil läks leitinant Nilow 4 torpeedo paadiga Muta jõe suus, mis Doonau jõkke lähäb, jälle ühe Türgi

monitoori pääle. See monitoor oli Wenelasi ühtepuhku kiusanud, nende patareisi lastnud ja paatisi purustanud. Wenelased mõtsivad nõuiks, selle tülile otsa teha. Selle-tarmis saiwad 4 torpeedo paati wälja ehitatut ja monitoori wastu wälja saadetut. Nad jäiwad ühe saare taha warit-sema ja kui see monitoor mööda sõitis, tõttasiwad nad ruttu omast warjupaigast wälja ja läksiwad päise päewa aeg tema kallale.

Ommeti oliwad silmanähes hoopis teised mehed sääl monitoori pääl kommandeerimas, kui endiste Türgi laewade pääl, kellega Wenelastel tegemist oli. Wäga lühikese ajaga oli laew wõitlemise pääle walmis säetut ja ähwardas pääle-tulejaid, torpeedodega isi ära purustada, kus juures ta püsijde ja mitrailleusedega hirmsaste tuld andis. Pääle seda sai see monitoor ühest laewa lael nähtawast Giroop-lasest — Wenelased arwawad, et see üks Inglise on olnud — nii osawalt kommandeeritut ja juhitud, et torpeedo paa-did mitte tema ligi ei saanud.

Need kiusasiwad monitoori enam kui ühe tunni aega, kord monitoori pääle ajades, kord tema eest põgenedes. Ka monitoor pidi iga filmapilk ühest kohast teise liikuma; kord lastis ta siin ühe paadi pihta, kord põgenes ta sääl ühe teise eest ära. Kõik wiis sõiduriista püüdsiwad igauks oma usinuse, käänamiste ja pööramistega üksteise ette jõuda. Üks torpeedo paat juhtus sääl juures peaaegu lõksu — nimelt kalda ja monitoori wahele. Niikohhe kihutas moni-toor otse paadi pääle, awalikult selle nõuuga, et ta teda wastu kallast puruks pidi litsuma. Sellesama korraga sai ka paadi masina meister haawatut ja selle läbi tõusnud segaduse juures sai paat ennast waewalt weel litsumise surmast ära päästa.

Üks Wene ohwitser oli selle wahel kaldale karganud, ja kui ta monitoori kōsuandjat nii wāga julgeste laewa lael nägi seiswat, laskis ta rewolwriga 40 jala kauguselt kolm pauku tema pihta. Kaptein tänas selle sõbruse eest mütši kergitades. Hiljemalt näis ta onneti kas haawatut ehk koguni surmatut saanud olevat, sest ta kadus äkitselt laewa laelt ära ja warssi pööris monitoor enese ümber, ja läks ruttu oma teed.

Sellest ajast saadik on see monitoor ennast, nagu teisedki, ettevaatlikult kõrwa hoidnud ja on selle wahel nõndasama, nagu teised Doonau pääl seiswad Türgi laewad, torpeedodega ümber piiratud. Nifopoli juures seisaw monitoor on wisijst Türglastest maha jäetut, sest et ta mittu päewa enesest elumärki ei ole annud.

Järg jääb tulema ja Wene wāe Doonau üleminekust, kui ka esimestest lahingitest jutustama.

